

Ομιλία του Ηρακλή Μήλλα στο διεθνές συνέδριο «Ένας Χαμένος Ελέφαντας», Μουσείο Μπενάκη, 23-25 Σεπτεμβρίου 2011. Έκδοση: Ένας Χαμένος Ελέφαντας, Εκατό Χρόνια από τη Γέννηση του Νίκου Γκάτσου, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Αθήνα: Βιβλιοθήκη Μουσείου Μπενάκη, 2015.

Μια διαπολιτισμική συνάντηση: Ο Γκάτσος στα Τουρκικά

Η Αμοργός μεταφράστηκε και εκδόθηκε στα Τουρκικά το 1995 σε έναν τόμο που περιλαμβάνει, εκτός από το «Ο Ιππότης κι ο Θάνατος (1513)» και το «Ελεγείο», μια εισαγωγή όπου παρουσιάζονται ο ποιητής, η εποχή και το έργο του, είκοσι πέντε τραγούδια και πέντε ποιήματα του Γκάτσου από τη συλλογή Δάνεισε τα μετάξια στον άνεμο. [\[1\]](#) Η ελληνική ποίηση αναγνωρίζεται, εκτιμάται, αρέσει και μεταφράζεται στην Τουρκία και η ζήτηση για το έργο του Γκάτσου θα πρέπει να γίνει κατανοητή σε αυτό το γενικό πλαίσιο. Οι πιο γνωστοί Έλληνες ποιητές στην Τουρκία είναι ο Καβάφης, ο Ρίτσος, ο Σεφέρης και ο Ελύτης. Η ελληνική ποίηση είναι πιο γνωστή στην Τουρκία από ότι η τουρκική ποίηση στην Ελλάδα. Στην Ελλάδα μόνο ο Ναζίμ Χικμέτ ήταν γνωστός από τις δεκαετίες του 1940 και 1950 και περισσότερο για την πολιτική του ταυτότητα και την ιδεολογική του δράση.

Δεν συμβαίνει το ίδιο με το μυθιστόρημα. Ο Έλληνας αναγνώστης ξέρει ως πεζογράφους τον Αζίζ Νεσίν, τον Γιασάρ Κεμάλ και τα τελευταία χρόνια τον Ορχάν Παμούκ και την Ελίφ Σαφάκ. Αλλά για τον Τούρκο αναγνώστη, αν και πολλά ελληνικά μυθιστορήματα έχουν μεταφραστεί στα Τουρκικά, ο πολυμεταφρασμένος και γνωστότερος παραμένει ο Καζαντζάκης.

Πιστεύω να έγιναν κατανοητοί ή τουλάχιστον να υποπτεύεστε τους μηχανισμούς της επιλεκτικής αναγνώρισης και της ασυμμετρίας: για μετάφραση επιλέγονται πρωτίστως συγγραφείς και ποιητές που έχουν αναγνωριστεί παγκοσμίως ή έχουν μεγάλη εμπορική επιτυχία στην ίδια τους τη χώρα. Μετά μεταφράζονται αυτοί που παρουσιάζουν κάποιο ειδικό εθνικό ή ιδεολογικό ενδιαφέρον. Ως παράδειγμα της πρώτης κατηγορίας είναι ο Καβάφης, ο Σεφέρης, ο Ελύτης, ο Καζαντζάκης, ο Ορχάν Παμούκ, η Ελίφ Σαφάκ, όλοι γνωστοί στην Δύση και, οι τρεις, βραβευμένοι με Νόμπελ λογοτεχνίας.

Οι ειδικές περιπτώσεις με εθνικό και ιδεολογικό χαρακτήρα είναι οι δημιουργοί — ποιητές ή πεζογράφοι— που έλκουν την προσοχή μας. Αυτοί ή ανήκουν στην αριστερή / μαρξιστική

κοσμοθεωρία, όπως ο Αζίζ Νεσίν, ο Γιασάρ Κεμάλ, ο Ναζίμ Χικμέτ, ο Γιάννης Ρίτσος ή αναφέρονται σε θέματα που άπτονται σε «εθνικές ευαισθησίες»: αναφέρονται στις μειονότητες της χώρας τους, ασκούν κριτική στις κυβερνήσεις τους ή στα κακώς κείμενα των κοινωνιών τους. [2]

Σήμερα θα προσπαθήσω να αναφέρω μερικά χαρακτηριστικά αυτής της διαπολιτισμικής συνάντησης μεταξύ της ελλαδικής και τουρκικής κοινωνίας με γνώμονα τις μεταφράσεις των ποιημάτων και με επίκεντρο το έργο του Νίκου Γκάτσου.

Η γοητεία της μετάφρασης

Η μεταγραφή της Αμοργού στα Τουρκικά, πέρα από τις δυσκολίες ή ευκολίες που μπορεί να έχει κάθε μετάφραση, φέρει και μερικές ιδιαιτερότητες που δεν απαντώνται στις μεταγλωττίσεις σε άλλες γλώσσες της «Δύσης».

Η Ελληνική, όπως και οι περισσότερες γλώσσες της «Δύσης» είναι ινδοευρωπαϊκή γλώσσα: Είναι κλιτή και συνθετική. Η Τουρκική είναι μια συγκολλητική αλταϊκή γλώσσα. Το πόσο πολύ διαφορετικές είναι οι δύο γλώσσες δεν γίνεται κατανοητό από τους ελληνόφωνους, διότι συνήθως συγκρίνουν τα Ελληνικά με ξένες γλώσσες όπως Αγγλικά, Γαλλικά, Γερμανικά, Ιταλικά, οι οποίες είναι γλώσσες της ίδιας οικογένειας. Τα Τουρκικά είναι πολύ διαφορετικά.

Στα Τουρκικά, π.χ., δεν υπάρχει άρθρο ούτε άλλος τρόπος που να διευκρινίζει το γένος, δεν διακρίνεται η πρόθεση (με), το ρήμα είναι πάντα στο τέλος της φράσης, και έτσι λέξεις όπως «είναι» «από αυτά», «τα οποία», «δεν», «μπορούν», «να ειπωθούν» εκφράζονται με συλλαβές μέσα σε μια μόνο λέξη (söylenemeyeceklerdendirler) ενώ στην αντίστοιχη ελληνική φράση χρειάζονται εννέα λέξεις. Μια άλλη μεγάλη διαφορά είναι ότι οι αναφορικές αντωνυμίες προηγούνται του ουσιαστικού. [3] Αλλά αυτές τις διαφορές (και τις δυσκολίες) τις βιώνει και τις αντιμετωπίζει ο μεταφραστής, όχι ο αναγνώστης. Οι ανομοιότητες δεν παρουσιάζονται στον αναγνώστη και ούτε καν υποπίπτουν στην προσοχή του.

Οι διαφορές που παρατηρούνται από τον αναγνώστη σχετίζονται με ορισμένες πολιτισμικές ιδιαιτερότητες. Δύο είναι οι μεγάλες δεξαμενές αυτών των πολιτισμικών ανομοιοτήτων. Οι θρησκευτικές και οι εθνικές-ιστορικές αναφορές. Είναι τόσο διαφορετικοί

οι συνειρμοί που προκαλούν στους Έλληνες ή στους Τούρκους λέξεις όπως: ερημοκκλήσια, Αγία τράπεζα, Άη Γιάννης, Αγιά-Σοφιά το μέγα μοναστήρι. Αυτά τα επέλεξα από την Αμοργό. Ως εθνικές-ιστορικές αναφορές υπενθυμίζω —πάλι από την Αμοργό— τις εξής λέξεις: ο Κολοκοτρώνης, τα βόδια των Αχαιών, ο Ηράκλειτος, ο Αχιλλέας, η μάνα του Κίτσου, ο Καλύβας και ο Λεβεντογιάννης, οι Μανιάτες.

Αλλά δεν πρέπει να βιαστούμε να βγάλουμε το συμπέρασμα ότι η Αμοργός ή κάποια άλλα ποιήματα Ελλήνων είναι «ξένα» για τους Τούρκους. Αυτά που για θρησκευτικούς ή εθνικούς λόγους είναι απόμακρα στους Τούρκους, και ενδεχομένως πιο οικεία, ας πούμε, στους Δυτικοευρωπαίους, μπορεί για άλλους λόγους να είναι κατανοητά και γνωστά στην Τουρκία. Αυτό που δεν συνειδητοποιεί αλλά μάλλον διαισθάνεται ενδόμυχα (ή ασυνείδητα ή υποσυνείδητα) ο Τούρκος αναγνώστης είναι μια συγγένεια μεταξύ του ξένου (ελληνικού) κειμένου και του δικού του οικείου (γνώριμου) περιβάλλοντος. Το «γνώριμο» έχει πολλές διαστάσεις.

Ο φυσικός κόσμος της Αμοργού είναι πολύ γνώριμος σε κάθε πολίτη της Τουρκίας. Αυτό που ο Γκάτσος αποκαλεί «αγέρωχη φύση» ή «πατρική γη» είναι το ίδιο με το τουρκικό τοπίο. Π.χ., «των σφουγγαριών τα σεντόνια» είναι γνωστά στους λαούς που έχουν σφουγγαράδες. Το ίδιο συμβαίνει και με τον «νοτιά», ή με τους «καστανάδες». Αυτό το περιβάλλον είναι το ίδιο στην Ελλάδα όπως και στην Τουρκία. Τα βότανα, τα δένδρα, τα ζώα που εμφανίζονται στην Αμοργό, είναι αυτά που γνωρίζουν και οι Τούρκοι. Αναφέρω μερικά «σημεία της φύσης» από την Αμοργό:

Η βλάστηση — κριθάρι, σιτάρι, λιβάνι, σέλινο, δενδρολίβανο, φλόμος, ροδόσταμο, βασιλικός, νούφαρα, μανιτάρια, φύκια, κάστανα, κυκλάμινα, φυλλωσιές, πιπεριές, λυγαριές, κρίνα, παπαρούνες, γαρύφαλλα, υάκινθοι.

Τα δέντρα και φρούτα — πεύκα, έλατα, πλατάνια, λεύκες, ιτιές, λυγαριές, φουντουκιές, λεμονιές, συκιές, μηλιές, κερασιές, μυγδαλιές, βερικοκιές, τριανταφυλλιές, κληματαριές.

Τα ζώα — περιστέρια, γλάροι, πελαργοί, πάπιες, κουκουβάγιες, αητοί, νυχτερίδες, αηδόνια, κορυδαλλοί, σπουργίτια, χελιδόνια, γρύλοι, σαύρες, όχεντρα, βατράχια, αράχνες, σκουλήκια, μυρμήγκια, ακρίδες, ποντίκια, αρκούδες, βόδια, λύκοι, σκυλιά, ελάφια, άλογα, ελέφαντες. [4]

Αλλά το πιο εντυπωσιακό είναι ότι, παρά τις συντακτικές διαφορές μεταξύ των δύο γλωσσών, υπάρχουν χιλιάδες κοινές λέξεις στα Ελληνικά και Τουρκικά. [5] Κάποτε τα Ελληνικά μπορούν να αποδοθούν πιστά μόνο στα Τουρκικά. Π.χ., σκεφτείτε ότι για το «Ρωμιός» και το «μεράκι» υπάρχει στα Τουρκικά «Ρουμ/Rum»

[6]

και το «μεράκ/merak».

[7]

Παραθέτω μερικές λέξεις από την Αμοργό που είναι κοινές στα Τουρκικά, παραλείποντας τα κύρια ονόματα όπως Αγία Σοφία, Άη Γιάννης, κ.α.:

Σφουγγάρια, μεράκι, λεμονιά, μαγαζιά, λάχανα, κυκλώνες, κάστανα, παπούτσια, φανέλα, μαντολίνο, σουλτάνος, μαραγκός, πανηγύρι, φουντούκι, χαϊμαλί, κελάρι, εκκλησιά, ντέφι, τούμπανο, μανιτάρι, παπάς, γραβάτα, τέντα, κεράσι, φλουρί, κεραμίδι, πιπέρι, πιγκουίνοι, μαράζι, αυλή, καμπάνα, φιόγκος, μουσική, γιαλό, λουλάκι, μοναστήρι, τσοπάνης, ντουφέκι, карагиάλη, ζουμπούλι, πορτοκάλι.

Μερικά συμπεράσματα

Μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η ποίηση, από τη μια με την εθνική της έκφραση τονίζει την εθνοτική, θρησκευτική και τοπική διάσταση των κοινωνιών. Και γι' αυτό μπορούμε να μιλήσουμε, π.χ., για «ελληνική» ποίηση. Αυτά τα κείμενα, στην εποχή μας τουλάχιστον, λειτουργούν ως εκφραστές ή εκπρόσωποι κάποιας εθνότητας ή έθνους. Έτσι, μέσα από την εθνική ταύτιση ορισμένοι αισθάνονται «υπερήφανοι» ότι ένας Έλληνας ποιητής πήρε βραβείο Νόμπελ ή ότι αναγνωρίστηκε διεθνώς. Θαυμάζουν και αναφέρονται με καμάρι στα ποιήματά του, αν και κάποτε δεν τους ενδιαφέρει ειδικότερα η ποίηση. Εδώ το ποίημα είναι στην υπηρεσία μιας ιδεολογίας. Κάτι παραπλήσιο συμβαίνει και με την ιδεολογικά ενταγμένη ποίηση: το έθνος αντικαθίσταται με μια ιδεολογία και οι εκάστοτε προσωπικές ταυτίσεις με κάποιες ιδεολογίες.

Από την άλλη, η ποίηση με την ανθρωπιστική της καταβολή τονίζει την οικουμενική διάσταση μιας διαπολιτισμικής έκφρασης. Με αυτήν την ταυτότητά του ένα ποίημα του Γκάτσου μπορεί να συγκινεί έναν Τούρκο. Με άλλα λόγια ο θαυμασμός και η αγάπη για το ίδιο ποίημα και τον ίδιο ποιητή μπορεί να έχουν πολύ διαφορετικές αφετηρίες. Ο Γκάτσος που διαβάζεται στην Τουρκία δεν είναι πηγή εθνικής ή ιδεολογικής ταύτισης ή χαράς ή νοσταλγίας ή υπερηφάνειας. Γιατί ενδιαφέρει ο Έλληνας ποιητής τον Τούρκο αναγνώστη; Πριν προσπαθήσω να απαντήσω αυτήν τη δύσκολη ερώτηση αισθάνομαι την ανάγκη να συνεχίσω την περιδιάβαση του Γκάτσου στα Τουρκικά.

Τα τραγούδια του Γκάτσου στην Τουρκία

Μέχρι να κυκλοφορήσει η Αμοργός, ο Γκάτσος ήταν γνωστός στην Τουρκία μόνο στους κύκλους που είχαν πρόσβαση στις αγγλικές ανθολογίες των Ελλήνων ποιητών. Αλλά ήταν ευρύτερα γνωστός με τα τραγούδια του και ιδιαίτερα με τη συμβολή του στην ταινία Ρεμπέτικο, του Κώστα Φέρρη. Αυτή η ταινία άρεσε πολύ και παρουσιάστηκε επανειλημμένα και από τους σταθμούς των τηλεοράσεων. Θέλω να υπενθυμίσω μόνο —επειδή το θέμα μας είναι η ποίηση— ότι η μουσική αυτής της ταινίας ήταν ιδιαίτερα οικεία στους Τούρκους. Δύο Ελληνίδες ερμηνεύτριες που τραγούδησαν στην Τουρκία, αναφέρθηκαν μαζί με τον Γκάτσο: η Χάρης Αλεξίου και η Αλίκη Καγιαλόγλου ερμήνευσαν τραγούδια του Γκάτσου. Τα τραγούδια και η μετάφρασή τους δικαιούνται έναν ειδικό σχολιασμό.

Λόγω των ομοιοκαταληξιών και του ρυθμού τα τραγούδια «χάνουν» πολύ στη μετάφραση. Αυτό το ήξερε καλύτερα από κάθε άλλον ο ίδιος ο Γκάτσος. «Όταν μεταφράζουμε τους στίχους ενός τραγουδιού ακολουθώντας την ίδια μελωδία, δεν μπορούμε να είμαστε πιστοί: προσέχουμε να κρατάμε το πνεύμα των στίχων και να αποδίδουμε το αίσθημα της μελωδίας». [8] Τα τραγούδια που μεταφράστηκαν επιλέχτηκαν σύμφωνα με τη «μεταφραστικότητα» τους: δηλαδή αυτά που θα είχαν τη λιγότερη φθορά στη μετάφραση. [9]

Σε ορισμένα από αυτά τα τραγούδια βρήκα το στοιχείο που προανέφερα ως «οικουμενική διάσταση μιας διαπολιτισμικής έκφρασης». Πρώτον, οι λέξεις διαπερνούν τα εθνικά στεγανά και τα εθνικά σύνορα και αποκτούν μια γεωγραφική υπόσταση. Στο «Παιδί με τα κόμικς», διαβάζουμε:

Δε διάβασα τον Προυστ

δεν ξέρω τον Τολστόι

ακούω μόνο ούστ

απ' το μισό μου σόι.

Από το άλλο μου μισό

ακούω ουστ και άντες

δεν διάβασα Ρουσσώ

δεν ξέρω τον Θεοβάντες.,

όπου όχι μόνο παρατηρούμε ότι οι λέξεις «ουστ», «σόι» και «άντες» είναι τουρκικές, αλλά και ότι τα τραγούδι θα μπορούσε να εκφράσει οποιονδήποτε άνθρωπο ανεξάρτητα από την εθνική ταυτότητά του. Στο «Δώστε μου μια ταυτότητα» διαβάζουμε ακριβώς αυτό:

Δεν έχω σπίτι κι όνομα

Και κώδικες και νόμους

Αιώνες τώρα περπατώ

σε στοιχειωμένους δρόμους.

Την πίκρα έχω μάνα μου

γυναίκα την ανάγκη

στα χώματα που χόρεψαν

Αγαρηνοί και Φράγκοι.

Είν' απ' το δένδρο του Θεού

η ρίζα που κρατεί με.

Δώστε μου μια ταυτότητα

να θυμηθώ ποιος είμαι.

Ότι βλέπει μια κοινή πανανθρώπινη ρίζα —του Θεού— το διαβάζουμε και σε ένα άλλο τραγούδι του: Στο «Ανατολίτικο» (ή «Η κόρη του πασά»). Ο γιος του Χατζησταυρή, ο Γρηγόρης, στη Σμύρνη, αγαπά την Αϊσά, την κόρη του πασά. Αλλά οι άνθρωποι έχουν απαγορεύσει αυτήν τη «διαπολιτισμική» σχέση. Και συνεχίζει το τραγούδι:

Του Χατζησταυρή τ' αγόρι

κλαίει για του πασά την κόρη.

Και Θεός κι Αλλάχ αντάμα

άρχισαν κι αυτοί το κλάμα.

Το τραγούδι «Κεμάλ» και η ιστορία κάποιου Κεμάλ που θέλησε να αλλάξει τον κόσμο και να ελαττώσει τον πόνο των ανθρώπων, αλλά που πλήρωσε με τη ζωή του αυτό το όνειρο, δεν είναι μια ρεαλιστική αφήγηση αλλά μια διαμαρτυρία, ακόμα και μια επαναστατική πράξη κατά της στωικής και κυνικής θέσης ότι «τίποτα δεν αλλάζει». Αισθανόμαστε το παράπονο και όχι βέβαια τη συγκατάβαση. Ο Κεμάλ —και το όνομα που μπορεί για άλλους να έχει αρνητικούς συνειρμούς— εδώ λειτουργεί σαν ένας Προμηθέας. Είναι οι «πικρές βουλές του Αλλάχ και οι σκοτεινές ψυχές των ανθρώπων» που φέρνουν την καταστροφή. Οι στίχοι αυτοί δεν εκφράζουν συγκατάβαση αλλά παράπονο. Ο Κεμάλ είναι ο ήρωας που τα βάζει με το κακό και τους Θεούς:

Καληνύχτα, Κεμάλ. Αυτός ο κόσμος

δε θ' αλλάξει ποτέ.

Καληνύχτα...

Τυχαία αυτά; Δεν νομίζω! Τα τραγούδια του είναι αποδεκτά και αγαπητά και εκτός των εθνικών συνόρων, επειδή είναι πανανθρώπινα και όχι μόνο τοπικά και τοπικιστικά. Κάποιος Γρηγόρης και κάποια Αϊσά, ο Κεμάλ, οι Έλληνες που ζούνε «στα χώματα που χόρεψαν Αγαρηνοί και Φράγκοι» συμβιώνουν με τον πιο φυσικό τρόπο στα τραγούδια του Γκάτσου.

Αυτό που δεν μπορώ να ξέρω είναι αν ο ποιητής έκανε αυτές τις επιλογές του συνειδητά, μετά από μια επεξεργασμένη φιλοσοφική κατάληξη ή αν κάποιο ποιητικό ένστικτο τον οδήγησε σε τέτοια αποτελέσματα. Δεν ξέρω επίσης αν η απάντηση σε αυτήν την ερώτηση έχει νόημα. Ο Γκάτσος ήταν οπαδός του André Breton. Μπορεί αυτό που έχει σημασία και που επηρεάζει τη ζωή των συνανθρώπων μας να είναι η πορεία μας και τα πεπραγμένα μας. Γιατί η συνειδητοποίηση να έχει μια ιδιαίτερη αξία;

*

---

[1] Nikos Gatsos, *Bütün Şiirlerinden Seçmeler*, μετάφραση Η. Millas, Kavram Yayinlari, Κων/πολη 1995.

[2] Ηρακλής Μήλλας, «Το Τουρκικό Μυθιστόρημα και οι Έλληνες. Μια αναφορά σε ταυτότητες», *The Athens Review*, 12.11.2010, σ. 48-50.

[3] Βλ: Ηρακλής Μήλλας. «Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα στη διδασκαλία της γλώσσας του Άλλου: ελληνικά, τουρκικά», *Languages for Intercultural Dialogue*, πρακτικά συνεδρίου,

επιμ. J. Burston, M. Burston, E. Gabriel, P. Pavlou, Ministry of Education and Culture — University of Cyprus, Λευκωσία 2008.

[4] Και οι ελέφαντες είναι κοινοί, με την έννοια ότι απουσιάζουν και στις δύο χώρες.

[5] Για κοινές λέξεις, εκφράσεις και παροιμίες, βλέπε: Ηρακλής Μήλλας, Κατάλογος Κοινών Ελληνικών και Τουρκικών Λέξεων, Εκφράσεων και Παροιμιών, Παπαζήσης, Αθήνα 2008. Οι εκατοντάδες κοινές εκφράσεις, όπως π.χ. «Πέτρωσε η καρδιά» (kalbi taş tuttu) που διαβάζουμε στην Αμοργό, είναι μια εξίσου σημαντική ένδειξη διαπολιτισμικής επιρροής.

[6] Ο στίχος «είχε στα μάτια ψηφιδωτό τον καημό της Ρωμισσύνης», του Σεφέρη («Νεόφυτος Ο Έγκλειστος Μιλά»), μπορεί να μεταφραστεί πιστά στα Τουρκικά. Σχεδόν σε όλες τις άλλες γλώσσες ο καημός είναι του «Ελληνισμού».

[7] Όπως τόνισα και στον πρόλογο της τουρκικής έκδοσης του Γκάτσου, το «μεράκι» στα αγγλικά μεταφράστηκε ως «caprice» και ως «whim» από τους K. Friar και E. Keeley / Ph. Sherrard. Στην Αγγλία οι άνθρωποι πιστεύουν ότι έχουν «ιδιοτροπίες» ενώ στην Ελλάδα, όπως και στην Τουρκία, πιστεύουν ότι έχουν «μεράκια». Με άλλα λόγια οι κοινωνίες δεν έχουν πάντα ταυτόσημες αυτό-εικόνες.

[8] Αγαθή Δημητρούκα, Πουλάμε τη ζωή, χρεώνουμε τον θάνατο, Πατάκης, Αθήνα 2010, σ. 141.

[9] Τα τραγούδια που μεταφράστηκαν στα Τουρκικά, είναι τα εξής: «Γύφτισσα μαϊμού», «Το δίχτυ», «Ο σταυρός», «Χάρτινο το φεγγαράκι», «Αν θυμηθείς τ' όνειρό μου», «Το παιδί με τα κόμικς», «Τούτος ο τόπος», «Δάκρυα του φθινοπώρου», «Τραγούδι του παλιού καιρού», «Η μυρτιά», «Μίλησέ μου», «Αύριο πάλι», «Πειραιώτισσα», «Ανατολίτικο», «En Sirio hay ninos / Στο Σείριο υπάρχουν παιδιά», «Νύχτα στον Κολωνό», «Χελιδόνι σε κλουβί», «Χασάπικο σαράντα», «Σε πότισα ροδόσταμο», «Μάτια βουρκωμένα», «Ήρθε ο καιρός ήρθε ο καιρός», «Καίγομαι», «Μη με κατακρίνεις», «Δάκρυ με το δάκρυ».